

JAN NERUDA

ZPĚVY PÁTEČNÍ¹

Obsah

Moje barva červená a bílá

Anděl strážce

Matka sedmibolestná

Ecce homo

V zemi kalichu

Ukolébavka vánoční

Za srdcem

Láska

Ve lví stopě

Jen dál!

¹ Převzato z: Neruda J., *Zpěvy páteční*, Praha 1950. 43 (redakčně upraveno).

Moje barva červená a bílá

Ten rudý prapor náš s tím bílým vedle polem —

jak bije, šlehá po svém bidle holém!

Hned plapolavě v rušnou dál se nese,

hned truchle choulí se a zimničně se třese,

a barva barvu v divé honbě stíhá,

až v očích, ve lbi, v srdci se nám míhá.

Viz — viz! teď ve výši se vzdmula krev

a po ní varem tryskla bílá pěna!

teď vítr zadul — náhle nový zjev —

hle návěj sněhu, krví pokropená! —

a teď jak bílá holubice by se byla vznesla

a mihem do plamenů sražena zas klesla!

myšlénku volá, myšlénku nám drtí

hned vedle barvy života ta hrozná barva smrti.

Ej vždyť ten prapor jak ty naše děje!

Když kroniku svou drahou do ruky si berem,

tu jedna stránka, jak když anděl sám ji píše

a psána brkem z bělostného jeho křídla,

však druhá psána již zas rudým ďábla perem

a namočeným v kouřná pekel vřídla.

A jaké děje, taký ten náš lid!

zlo — dobro, démon — bůh jej žilobně probíhá,

dnes jak by zářné z úběle byl slít

a zítra tělo ssedlou krví plíhá.

Tvář jeho chvílí červená a druhou chvílí bledá,

dnes bílé křtěňátko — kmet zítra ubodaný,

dnes jasný učitel, jež lidstvo k nebi zvedá —

a zítra mučedník zas lůze ve psí daný.

Tak kolotáme vratkým životem se stále,

nám každý bílý den se do červánků zmhouří,

a červánky — ach víme — novou věští bouří:

bij, prapore, jen bij, toť osud tvůj — bij dále!

Dvě číše zvedám květně pozavilé,

v té jedné víno červené a v druhé víno bílé;

vy barvy dvě, dvě světla, přes věky nám svěťte

a národ bojem, mírem k slávy chrámům ved'te!

A pakli lidstvo po zemi se hlubným mořem vlní,

Čech bílý, rudý korál buď, jenž moře vzdorně plní;

a pakli lidstvo výší se jak alpstvo nad tou zemí,

Čech buď Mont blanc a Mont rosa a zvýšen nade všemi;

a pakli lidstvo podobá se nebes hvězdné tváři,

Čech buď v ní bílou jitřenkou a rudým Marsem září! —

Leť vzhůru, prapore náš rudě svěží!

jak Spartán v svém rudém bitev kroji

pod tebou Čechové ať s mečem v ruce stojí —

ty ved' nás, k předu leť a vrahy oslň, sežži!

Leť vzhůru, prapore náš mléčně bílý,

Přemyslův orle plný vzdušné síly —

pod tebou květ se rozlož krásou tklivý:

jak bílý bůh to národ spravedlivý!

Dej osud bojů nám, co muž a rek jich snese,
pak ale nad hlavou ať ráno rozbřeskne se,
z červánků slunce vyskoč, lehni českým polem —
buď v Čechách bílý den a plno růží kolem.

Anděl strážce

Ne, ne — já nebyl žádným bílým květem!
Já nerozkročil jasný se tím světem,
má cesta nešla krajinami míru:
jak divá řeka, která v skalách bouří,
tak plná pádů, plná byla vírů,
dno v černých tmách a povrch v šedém kouři.
Že přece nejsem skvrnitého čela,
že život nezkován meč na dvousečný,
že duše v propast zhouby nevhučela,
jen Tobě jsem, Ty anděle můj, vděčný.
Tys náhle stanul mezi mnou a skutkem,

Tvé oko jako hrob se hlubně tmělo,
jak lilje klonilo se krásné tělo,
a s nevýslovným děl Jsi se zármutkem:
„Což svému k smrti zmučenému lidu
ni chvilkového nechceš popřát klidu?
Chceš klesajícímu pod břevnem kříže
na vyschlá bedra přidat hanby tíže?
Chceš, Tvá by na hlavu mu padla vina,
on studem hořel za Tě, svého syna?“
A zdrcen klečel jsem a v hlasném lkání
mé srdce sbíralo se ku pokání. —
Já nedím: „Bohu díky, jsem lepší jiných!“
Kdož smí se přít, než se život zhroutí,
než poslední doběhne z hodin stinných,
že cesty kal mu roucho neposmoutí?
Však tolik vím, Ty Jsi-li při mém boku,
že srážem každým pevného jdu kroku.

Tvou ruku líbám, k Tobě vzhlížím slze,
zář Tvého zraku veď mne v světa mlze,
Tvé křídlo nadšené mne přenes přes propasti,
anděle strážný, svatá láska k vlasti!

Matka sedmibolestná

Na naší Kalvárii, v charém kříže stínu,
hle matka Vlast — syn Národ v jejím klínu.

Do noci skleslo slunce, bouří hnáno,
do prázdna bouř své vyhučela amen,
syn, matka bez pohnutí, jeden kámen —
je ticho, mrtvo — vždyť je dokonáno!

Co matce slunce, co jí nové ráno!
zrak nemá citu, srdce nemá tluku,
mráz smrti ledem pokryl chvějnou ruku
a spálil myšlénky — je dokonáno!

Květ její duše, květ jejího těla,

syn krásný, libý jak vše jara vůně,
muž, jímž se země nebi rovnat chtěla,
bůh člověk, jehož dosud nepoznáno —
zlým lidstva duchem zdáven zas zde v lůně
své matky stlívá — již je dokonáno!

Sám kámen zřím, jak kameníte spolu,
má duše trne, ret můj sotva dýše,
třesoucí ruka k Vaším nohám píše:
„Vy všichni, kteříž božím světem jdete,
krok zastavte svůj a sem pohlédněte,
zda jesti bol, jenž tomu roven bolu!“

Ecce homo

Před skříni výkladní zde stojím v zadumání,
a hlava má se bolně k prsoum sklání.
Dva obrazy tu drží zrak můj v poutu:
Zde „Ecce homo“, tam zas v druhém koutu

„Když na lid český padla persekuce“.

Dva obrazy tak různé ve svém vidě,

a klíčíci přec v stejné lidstva muce!

Zde bůh v své slávě — tam lid ve své bidě,

zde rek a vítěz — v zoufalství tam hrdinové,

zde oběť za všechny — tam oběti přec nové.

Zde kazatel, jenž velkým slovem učí,

že v světě volni mají býti lidé každí —

tam jedni v svatém jeho jménu dravě vraždí

a druzí v témže jménu bez vin umírají!

Paprsky slunce po obrazech hrají —

křeč prsa svírá mi a hlava hučí,

ret chvějný zašepotal v divém strachu:

A bude vždy tak, božský lidstva brachu?!

Jen málo jar a let jsem padesáte.

Má mysl letí zpět ku mládí době svaté,

kdy ideálů strom byl bujným květem bílý;
já věřil, každý národ s svobodou že myslí stejně,
kdo zpívá hlasně k ní, že zpívá k ní i tejně,
že celé lidstvo k jednomu již kráčí cíli
a dávno srdcem k bratrství se shodlo.
Ej — cítím podnes, jak to v prsou bodlo,
a cítím podnes kamenitou tíží bolu,
když poprvé vítr skutečnosti ledné
ve větvích zahvizd‘ svoje sloky bědné,
a květy prchaly jak žhavé slzy dolů!
Než — hlava brzy zas se hrdě zvedla:
toť bludná náhoda jen hru svou svedla!
Však neměl jsem již nadál žítí v míru —
zas náhle rozlehly se kolem bouře,
zem s nebem v boji, kol jak plno kouře,
květ sfouknut mžikem, větve utlučeny
a odmeteny ve zoufalém víru —

A přece zase upomínka zbledla,

zas zazelenal strom se pomučený,

a také hlava má se znovu zvedla.

Až nadešel ten souzený mně den!

Blesk za bleskem a nebe otevřené,

hrom náhle udeřil v můj zmládlý kmen

a roztrh od vrchu jej do kořene.

A duše stromu schla a schla, až zchřadla —

a hlava olovem již k prsoum padla — —

Ach nikdo trpčí slovo nevyneš':

než „Ecce homo!“ — „Ecco homines!“

V zemi kalichu

Jinde-li slunce je — u nás je sníh,

jinde-li vánek jen — bouře nás střásá,

zvoní-li po celém světě jen smích,

zoufalá bolest nám srdce až drásá.

Bože, cos' nasil trpkosti do této naší země!

Ztrpklý je širý ten náš kraj, ztrpklé je všechno plémě,

trpce lid žije v palácích, trpko se dýše v chýši,

trpka je naše ornice, trpké je víno v číši.

Trpká je sláva po otcích, přetrpké vzpomínání,

trpká je naděj v budoucnost, že až se hlava sklání,

trpce zní píseň národa, trpce vše slovo naše,

trpké jsou kletby z našich úst, trpké i otčenáše.

Věru nemohla snad ani jinde povstat báj ta truchle krásná:

Kdesi v temné hloubi lesa kaplička prý stojí jasná,

kaplička prý bílá, se křížovou lodí,

Kristus pán mši svatou denně číst tam chodí;

zvonek sám mu zvoní, vítr píseň duje,

když pán Kristus denně sebe znova obětuje.

Ach, vždyť nemohla ta báje jinde povstat skor,

nežli v kraji, kde se denně naděj s smrtí snoubí,

v zemi trpké, jižto tvrdý kámen hor

jako kalichem by kol do kola vroubí.

Ukolébavka vánoční

Spi, Jezulátko, spi!

Zas chudých lidí chudé dítě

jen do jesliček uloží Tě —

ach, kolikrát už lidstvu dáno

a Jidáši vždy zaprodáno,

spi, Jezulátko, spi!

Spi, Jezulátko, spi!

Spi sladce na tom seně holém,

my dech tajíme všichni kolem,

vždyť Tobě, věčné pravdy synku,

je také třeba odpočinku,

spi, Jezulátko, spi!

Spi, Jezulátko, spi!

a nabeř v spánku nové síly,

máš konat ještě mnohou míli:

té cesty lidstva ku spasení,

té ještě dlouho konec není —

spi, Jezulátko, spi!

Spi, Jezulátko, spi!

Za Tvé o bratřích naučení

svět vezme Tě zas do mučení

a než se lidstva pouta zdrtí,

je třeba ještě velkých smrtí —

spi, Jezulátko, spi!

Za srdcem

Já nejsem Robert král, ne Douglas, jeho rek,

však srdce moje samo ryčně letí

již napřed v plně vzešlý, v budoucí věk

tam, kde se nejvíc shemží nepřátelé kletí —

nuž, za ním, k předu, věrné české děti!

A bitvou vysekejte mně to srdce ven —

toť srdce dobré, díím to sám, však směle,

a věru že vám stojí za kýs horký den,

za paží zdatný vzmach a vlnu krve vřelé

vždy srdce české, je-li české cele!

To moje jest, necht' soudí bůh sám v nebesích! —

zda jindy duše moje blahem výskla,

než když Tvé líce, lide, samý nach a smích,

a zdali jindy slza do oka mi vpryskla,

než když Tě ruka vraha bídně tiskla? —

A až je vysekáte, zas jím mršťte dál

přes věků rozhráň, za kynoucí leta

až tam, kde nepřítel nám nový vzroste val:

nám Čechům z žárných mečů věčná dána meta —

rád byl bych při vás do skonání světa!

Láska

Srdce to lidské — ach bože, přebože —

za zlobu může snad, za lásku nemůže!

Že prý jsi, národe, božím tom na světě

jako to bodláčí, v cestě jež zakvete,

jako to děťátko, které se z chudiny

zrodilo za těžké, neblahé hodiny.

Takému dítěti, nouze jež kolíbá,

každý se ve světě z daleka vyhýbá,

a kdo se přiblíží, blíží se v pohaně;

„Kéž jsi se zalklo už, proklaté cikáně!“

Ej co ty řeči! co všechny ty klevety!

letím Ti, miláčku národe, v ústrety,

jako ta dívčice, lidská ta pěníce,

milenci letí vstříc v horoucí písničce:

„Hledím Ti v oči, byť světu se rouhaly.

Hladím Ti ruce, byť hadi v nich šlehali.

Rty moje na Tvojich hladově ulpějí,

byť jsi měl po retech jedových krůpějí.

Rámě mé toužebně hrdlo Tvé ovíjí,

byť Ti zlá choroba visela na šíji.“

Nejsi však, nejsi, jak lidé Tě dělají:

ruce a šíje Tvá sněžně se bělají,

Nejsi, jak říkají, zvětřilý v chudobě,

na prsou matky své slýchal jsem o Tobě:

tlouklo tak měkounce srdce to mateří,

ptačí jak srdéčko ustlané do peří.

Nejsi, jak říkají, zlotřilý v porobě,

v očích své matičky čítal jsem o Tobě:

povídka dojemná o zlatém člověku,

jehož bůh zachovej od věků do věků!

Koho bych miloval širém tom na světě!?

srdce je vždycky ach srdcem jen dítěte —

do stáří, do skonu volá si po matce.

Přežil jsem matku svou, žiju jen památce,

přežil jsem lásku svou, měl ji tak na krátce —

všechno jsem oplakal, zase se osvěžil —

Tebe bych, národe, Tebe bych nepřežil!

Ve lví stopě

Byl podvečer. My v poušti, na oasy kraji.

Tak ticho kol! I Arabi, již jindy bujně hrají,

dnes mlčí schouleni; jak teskný zjev!

„Co je vám, muži?“ — „Pane, zde byl lev.“ —

„Že lev? A kdy?“ — „To, pane, těžko říci,

snad dnes, snad před týdnem, snad před měsíci;

však jisto jest: sem spěla jeho chůze —

snad cítíš, kraj jak po něm strnul v hrůze!"

Jak necítil bych! Vždyť jsem z české země.

Ten divný strach, ten promluvil již ke mně:

Kdy nejbujněj jsem vykročil si, v ráz

až k srdci zasáhnul mi náhlý mráz.

Jak by se kolem skalné hory ptaly:

„Co v zemi obrů chceš, ty muži malý?“

jak udiven by pohléd‘ na mne kraj ten němý:

„Jsi sláb — přespříliš sláb jsi na mne českou zemi!“

Pout tíži cítíme a jsme přec na svobodě —

strach běží po lidech, mrak běží po přírodě,

zpěv před věky se naposledy zdvih‘

a odletěl a kdesi v modru ztich‘.

Vždyť i v ta šerá vlků našich hejna

se zabořila plachá bázeň stejná,

ač věčný hlad je rve a krvežízeň mučí,

ke skále tlačí se a jenom psovsky skučí.

Jak na poušti, kde lev si lehl polem,

po širých Čechách teskno dýše kolem.

Jen jednou krajem tím šel národ lev,

jen jednou, před dávnem hřměl jeho řev,

a sama země slouchá s zatajeným dechem,

zda hrůzný hrom ten nevrátí se echem,

a co kde dýše, choulí se v své skrýši

a s chvěním cítí: Jsme zde ve lví říši.

Jen dál!

Z bouřného času jsme se narodili

a krok za krokem v bouřných mračnech jdeme

vstříc hrdě vznešenému svému cíli,

šij kloníce jen před svým národem.

My věděli, co na nás cestou čeká;

byť hrom však bil a mráz nám v kosti vál —

toť jenom česká hudba odevěká,

my při ní půjdem k předu — dál, jen dál!

S tím národem, jenž je tak čistý, jasný,

jak byl by z rukou božích vyšel dnes;

jenž dosud v prsou nese idól žasný,

byť byl i před věky již za něj kles'!

Za volnost lidskou — v nás kdys rozekvetla! —

dnes stojí Čech, jak druhdy za ni stál:

ta myšlénka, která nás ve hrob smetla,

zas k slávě vzneše nás — jen dál, jen dál!

Jen dál! Čas nový nové chce mít činy,

den nový vzešel k nové práci nám,

jeť sláva otcův krásný šperk pro syny —

však kdo chceš ctěn být, dobud' cti si sám!

Kde přítomnost jak dítě pozastesklá,

vše dávná sláva, byť v ní démant hrál,

je za korábem jenom brázda lesklá —

napněte lana — vzhůru plachty — dál!

Pryč se vzdechy, již umlkněte, rety,

že přízeň doby není jasna tak!

což růže neotvírá svoje květy,

když mezi ní a sluncem rozstřen mrak?

Pryč s klímotem již u kormidla lodi:

kdo chvíli stál, již stojí opodál,

den žádný dvakráte se nenarodí,

čin dvakrát nezraje — jen dál, jen dál!

Nám slunce jako jiným skráně zdobí,

nám po noci jak jiným vzhází den,

jsme jako jiní syny velké doby —

ta žádá však si celých mužů jen!

Pojď sem, pojd' sem, ty milounký náš hosti,

by truchlý rej náš plesem zas se zdál,

ty zlatá naděj, smavá troufalosti,
nes prapor náš, my s jáсотem jdem dál!

My nevíme, co budoucnost nám chová —

však ještě žije českých bitev bůh,

a pro vítězství veliká a nová

je dosud širý dost ten český luh!

A chce-li bůh snad dát kdys nové seče —

nám stačí hlas husitský na chorál,

dost v zemi železa na dobré meče,

i v krvi železo — jen dál, jen dál!

Ach hled' me pilně ke korábu svému,

jsme jeho planky, hřeb jsme svěrný v něm,

a věrně, toužně přilneme-li k němu,

zas šťastna záhy bude Česká zem!

Však byť měl Čech již všechno ve svém klínu,

čeho si v nejbujnějších snech svých ždál —

to lidské moře nezná odpočinu,

Ty též ho neznej, stále měj se k činu,

dál, Národe náš drahý, věčně dál!